

КИНО ӨНЕРІНЕ КІРІСПЕ

Жанр

The background of the page is a vibrant, abstract composition of numerous overlapping, irregular geometric shapes. These shapes, in various colors including shades of blue, teal, yellow, red, purple, and green, are scattered across the lower two-thirds of the page, creating a dynamic and textured visual effect. The shapes vary in size and orientation, some pointing upwards and others downwards, giving the impression of a collage or a mosaic.

Кітап: Кино өнеріне кіріспе

Дәріс: Жанр

Дәріс авторы: Молдияр Ергебеков

Негізгі идеялар:

1. Жанр сөзі француз тілінен шыққан, ол «түрі» немесе «типі» деген мағынаны береді. Бұл биология ғылымдарында өсімдіктер мен жануарлардың тобын жіктеу үшін пайдаланатын «түр» (ген) деген сөзбен де байланысты.

2. Фильмнің жанры туралы айтқан кезде біз фильмдердің белгілі бір түрлері туралы сөз қозғаймыз. Ғылыми-фантастика фильмдері, экшн фильм, комедия, мюзкл, вестерн– міне, осындай бірқатар жанрлар, бұлар қойылымды сюжеттік фильмдер.

3. Жанр – фильмдерді бағалау үшін емес, оларды сипаттап және сараптау үшін қолдануға жақсы, соған лайық категория.

4. Жанрлар субжанрларға бөлінеді.

5. Көптеген фильм жанрлары шарттарды басқа медиа түрлерінен қабылдаудан басталады.

Жанрлар

Қойылымды фильмдерді топтастырудың кең тараған әдістерінің бірі экшн фильмдер, романтикалық комедиялар, ғылыми-фантастикалық және т.с. сияқты жанрға қарай бөлу. Сыншылар мен көрермен осындай жанр белгілерін фильм туралы айту үшін қолданса, киногерлер жобаларын жоспарлау кезінде басшылыққа алады.

Бұл сабағымызда жанр идеясын қарастырамыз.

Фильмдерді топтастырудың тағы бір әдісі олардың қалай жасалғаны және қандай эффектiлерге жетуге тырысатыны туралы идеяларға негізделген.

Мысалы деректі фильмдер шынайы өмірдің кейбір аспектілерін жазады. Олар қойылымды фильмдерден ерекшеленеді, өйткені біз, олар нақты мәліметтерді береді деп болжаймыз. Шын мәнінде ондай фильмдер «Бұл шынымен болған жағдай және менің айтып жатқан нәрселерімнің бәрі ақиқат» дейді.

Киноөндірісінің тағы бір ерекше түрін экспериментал фильмдер қалыптастырады. Мұндай фильмдер аудиторияның күткен нәрсесіне мәселе тудырып, ерекше эмоциялы және интеллектуал әсерлер бере отырып фильмнің формасымен және шарттармен ойнайды.

Ал анимациялық фильмдер болса олардың жасалу жолымен анықталады. Камера алдында ешқашан болмаған иллюзия қозғалыстарын жасау үшін суреттер, модельдер немесе басқа заттар бір кадрдан кейін тағы бір кадрда көрсетіледі. Әрине, біз көбінесе анимациялық фильмдер балаларға арналған деп ойлаймыз. Алайда фильмнің кез келген түрін анимацияны пайдаланып жасауға болатынын айта кеткен жөн.

Олай болса жанр дегеніміз не?

Жанр сөзі француз тілінен шыққан, ол «түрі» немесе «типі» деген мағынаны береді. Бұл биология ғылымдарында өсімдіктер мен жануарлардың тобын жіктеу үшін пайдаланатын «түр» (ген) деген сөзбен де байланысты. Фильмнің жанры туралы айтқан кезде біз фильмдердің белгілі бір түрлері туралы сөз қозғаймыз. Ғылыми-фантастика фильмдері, экшн фильм, комедия, мюзкл, вестерн– міне, осындай бірқатар жанрлар, бұлар қойылымды сюжеттік фильмдер.

Ғалымдар өсімдікті немесе жануарды бір отрядқа немесе класқа сенімді түрде топтастыра алады, бірақ фильм жанрларына ондай ғылыми дәлдік жетіспейді. Оның орнына жанрлар бейресми дами беретін ыңғайлы термин. Киногерлер, сала бойынша шешім қабылдайтын тұлғалар, сыншылар және көрермендер бар, барлығы да – кейбір фильмдер белгілі бір дәрежеде бір-біріне ұқсайды деген ортақ пікірде. Жанрлар уақыттың өтуімен өзгеріп тұрады, өйткені киногерлер ескі формулалармен жаңа бетбұрыс жасайды. Фильмнің қандай жанрға жататыны туралы тұрақты түйсігіміз болғанымен, өзіміз көргендей, жанрлар арасындағы нақты шегараны анықтау қиын болуы мүмкін.

Жанрды анықтау

Әйгілі, кең тараған кино жанрлық киноөндіріске сүйенеді. Көптеген елде романс оқиғалардың (көріністердің), экшн дастандардың, таңғажайып ертегілердің және комедиялардың бірнеше нұсқасы бар. Кейбір жанрлар жергілікті жерге тән болады. Германияда шағын қалашықтағы өмірді арқау еткен өздерінің Хайматфильмдері (Heimatfilm) бар. Үндістанның Хинди киносында діни жоралғылар жасалады, әулиелер мен діни қайраткерлердің өміріне арналған фильмдер, сондай-ақ аңыздар мен классикалық әдебиетке

Кітап: Кино өнеріне кіріспе

Дәріс: Жанр

Дәріс авторы: Молдияр Ергебеков

негізделген мифтік фильмдер түсіріледі. Мексика киногерлері секс жұмысшылары туралы мелодраманың түрі кабаретераны жасады.

Кейде көрермен-сыншылар жанрлық фильмдерді жай ғана шаблон ретінде жеңіл әрі қарапайым қабылдап, бұл жай ғана вестерн ғой; бұл үрей фильм ғана деп жатады. Әрине, барлық жанрдағы көптеген фильм арзан әрі адам нанғысыз, мағынасыз қиял төңірегінде жасалған. Соған қарамастан, жанрлар көптеген фильмнің өзегі болғандықтан жанрлық фильм керемет деуге лайық. «Жаңбыр астында ән салғандар» (Singin' in the Rain)–мюзкл және ең үздік Америка фильмдерінің бірі. «Ұлы иллюзия» (Grand Illusion)–соғыс фильм. «Психо» (Psycho)–триллер. «Өкіл әке» (The Godfather)–гангстер фильм.

Дегенмен, жанр – фильмдерді бағалау үшін емес, оларды сипаттап және сараптау үшін қолдануға жақсы, соған лайық категория.

Аудитория өздерінің мәдениетінің жанрларын өте жақсы біледі–жақсы болғаны сонша, жанрлар адамдардың әлем туралы түсінігін қалыптастыра алады. Балалар суперқаһармандарға немесе ертегідегі ханшайымдарға еліктеп өседі.

Жанр не жасайды?

Барлығы жанрлардың бар екенімен және фильмдердің бір жанрға тән болатынымен сөзсіз келіседі, алайда бұған бірауыздан қалай келісімге келетініміз неғайбіл. Он шақты немесе жүздеген фильм бір категорияға жатады деп ойлауға бізді не итермелейді?

Ғалымдардың көпшілігі бір де бір жанрдың бір ғана тұрақты әрі жылдам әдіспен анықталмайтынымен келіседі. Кейбір жанрларда фильмдер сюжеттер мен тақырыптарды бөліседі. Гангстер фильм қалалық ұйымдасқан қылмысқа негізделген. Ғылыми-фантастикалық фильм қазіргі ғылым қол жеткізе алмаған технологияны көрсетеді. Фантастика фильмдер әдетте сыйқырлы күштер мен тылсым жаратылыстар туралы болады.

Сюжет мәселесі немесе тақырып басқа жанрларды анықтау кезінде маңызды емес. Мюзиклдерді негізінен мазмұндау мәнерінен: ән салу, билеу немесе екеуінен де тануға болады. Детектив фильм ара-тұра тергеу барысындағы сюжет үлгілерімен анықталады. Кейбір жанрлар өздері мақсат етіп қойған ерекше эмоционал эффектілер: комедиялардағы көңіл көтеру, кернеу фильмдердегі шиеленіс арқылы анықталады.

Белгілі жанр туралы нақты түсінік болған күннің өзінде, біз бұл категорияға әртүрлі дәрежеде сәйкес келетін фильмдерді таба аламыз. Әдетте біз жанр туралы ол айқын жағдайлар мен көмескі мысалдардан тұрады деп ойлаймыз. Мысалы қазіргі аудитория үшін триллердің негізгі үлгісі «Айдаһар дене-әшекейлі қыз» (The Girl with the Dragon Tattoo) фильмі болса, 1950 жылдардағы аудитория үшін Хичкоктың «Солтүстік батыстан Солтүстікке» (North by Northwest) сияқты қантөгісі аз фильмдер жарқын мысал болды.

Кейде фильм екі жанрға бөлініп кеткендей көрінеді. «Суыр күні» (Groundhog Day) романтикалық комедия ма, әлде фантастика ма? «Психо» слэшер үрей фильм бе, әлде мистикалық триллер ме? Стивен Шпилбергтің «Әлемдер қақтығысы» (War of the Worlds) фильмінде үрей де, ғылыми фантастика да, отбасы мелодрамасы да үйлесім тапқан. Өзіміз көріп отырғандай, жанрлардың араласуы фильм тарихын өзгертудің маңызды көзі болып табылады.

Субжанрлар

Кейбір жанр деңгейлерінің өте кең ауқымды екенін байқаған боларсыз. Комедия категориясында «Айуанхана» (Animal House) сияқты арзанқол комедиялар, «Ұсыныс» (The Proposal) сияқты романтикалық комедиялар, «Остин Пауэрс сериялары» (Austin Powers series) сияқты пародиялық комедиялар және «Мастық» (The Hangover) сияқты ер адамдарға арналған әдепсіз комедиялар да болады. Дәл осылай, мелодрама да бүгінгі көрерменнің ойынша некелесуге байланысты қиындықтар туралы оқиғаларды («Жатын бөлмесінде» (In the Bedroom), сәтсіз отбасылар туралы («Магнолия» (Magnolia) және сынға қалған махаббат хикаялары жайлы («Біздің жұлдыздардың қателігі» (The Fault in Our Stars) фильмдерінде баяндайды.

Сол себепті жанрдағы әртүрлі және барынша ұзақ түрлерді белгілеу үшін субжанрлар идеясы пайда болды. Ғаламшар аралық саяхаттармен (кейде оны күлкіге айналдырып «ғарыш операсы» деп атайды), бөгде ғаламшарлықтардың жерге басып кіруімен, биологиялық тәжірибелермен («Маймылдар ғаламшары» (Rise of the Planet of the Apes) сияқты фильмдер) немесе «Элизиум» (Elysium) және «ТНХ-1138» сияқты болашақтағы қоғаммен байланысты ғылыми-фантастикалық фильмдер бар. Бұл субжанрлардың өз

Кітап: Кино өнеріне кіріспе

Дәріс: Жанр

Дәріс авторы: Молдияр Ергебеков

шарттары болады және әртүрлі көрерменге ұнауы мүмкін. Кейде сыншылар біздің назарымызды субжанрға аударады. Сыншы-көрермен көңілсіз ғылыми-фантастикалық фильмдер үшін «антиутопия», «Джэмп стрит 21» (21 Jump Street) сияқты ер адамдар арасындағы байланысты көрсететін экшн фильмдер үшін «достық фильмдер» (buddy films) деген терминді кең таратты.

Жанрды сараптау

Біз белгілі бір дәрежеде романтикалық комедияларда таңдап алған жанр шарттарымен, қайталанатын элементтердің түрімен келісеміз. Шарттар киногер үшін жұмыс істеу материалы. Көрермен үшін шарттар көрген және естіген нәрсемизге қатысты біздің болжалдарымызды қалыптастырады.

Хикаят және стильдің шарттары

Жанр шарттары сюжет үлгілеріне жиі шоғырланады. Детектив фильмде тергеу амалдарын күтеміз; вестерндердің сюжет желісінде кек алу бар; мюзиклде міндетті түрде ән мен би ситуациялары болады.

Гангстер кино жанрында әдетте полиция мен бәсекелес бандаға қарсы күресіп жүрген гангстердің өрлеуі мен құлдырауына ерекше назар аударылады. «Линкольн» (Lincoln) және «Барлық нәрсенің теориясы» (The Theory of Everything) сияқты биографиялық фильмдерде адамдардың шынайы өмірлерінде болған белгілі эпизодтарды күтеміз. Полиция триллерінде кейбір кейіпкерлер шартты: ку информатор, күлкілі көмекші, командасын тәртіпке келтіре алмаған ашулы капитан сынды болып келеді.

Басқа жанр шарттары кең мағыналы, қайта-қайта талап етіле беретіндей барынша тақырыптық болады. Хонг Конг жауынгерлік өнер туралы фильмдері ұстазға деген адалдық пен оған мойұсынуды дәріптейді. Гангстер фильмнің стандарт тақырыбы криминал табыстың бағасын емес, гангстердің билікке келуі өзіншілдік пен қатігездікті қалай шыңдағанын көрсетеді. Қызықты комедиялар қатал, көрсеқызар әлеуметтік орта мен кейіпкерлердің еркіндікке және аңғал әрекеттерге ұмтылыстары арасындағы тақырыптық қарама-қарсылық тудырады. «Бір күні...» (One Day) сияқты мелодрамалар шынайы махаббатты тани алмаудың соңы неге апарып соғатыны туралы айтады.

Басқа жанр шарттары стилістік үлгілерді қамтиды. Бір жанрға сай келмейтін техникалар басқасында кеңінен қолданылуы мүмкін. Мюзиклде немесе романтикалық комедияда қанық емес және өте ашық реңді жарықтандыру сирек кездеседі, бірақ ол үрей фильмдер мен триллерде стандарт. Экшн фильмде жылдам кесім мен баяулатылған зорлық-зомбылықты күтеміз. Мелодрамада эмоциялы өзгерістер музыканың кенеттен шыққан ащы дауысымен ерекшеленуі мүмкін. Мұндай музыканы үрей фильмге пайдаланса орынсыз болар еді. Оның орнына шықырлап шытынаған дыбыс эффектілерін қолданған дұрыс болады.

Жанр иконографиясы

Визуалды орта сияқты кино да қарапайым иконография арқылы жанрларды анықтай алады. Жанр иконографиясы фильмнен фильмге өтетін мағыналарды алып жүретін қайталанатын символды бейнелерден тұрады.

Жанрға арналған иконографияны нысандар мен қондырғылар жиі ұсынады. 1920-жылдардың Форд маркалы көліктің терезесінен шығатын автоматтың ірі планы гангстер фильмнің көрінісін анықтауға жеткілікті, ал кимоноға ілініп тұрған ұзын семсердің кадры бізді самурайлар әлеміне жетелейді. Соғыс фильмдердің оқиғасы шайқастан кейінгі далада өтсе, сахнадан тыс мюзиклдер театрлар мен клубтарда, ғарыш саяхаттары туралы фильм оқиғалары ғарыш кемелерінде немесе қашықтағы ғаламшарда болып жатады.

Америкадан басқа елдердің киноиндустриясы Холливуд иконографиясына сүйене алады. Кейбір кино жұлдыздар да, мысалы, Джуди Гарленд пен Барбра Стрейзанд мюзиклге, Джон Уэйн мен Клинт Иствуд вестренге, Арнольд Шварценеггер экшн фильмдерге, Стив Карелл мен Сет Роген комедияға, Эми Адамс пен Сандра Буллок романтикалық драма мен комедияға икона бола алады.

Шарттарды білген көрермен фильмге қарай тура жол тартады. Біздің болжамымыз дайын, енді фильм ақпаратты үнемдеп жеткізе алады. Қауқарсыз шерифті көрген кезде, ол қылмыстық топқа қарсы шыға алмайды-ау деп күмәнданамыз. Содан кейін біз назарымызды ковбой қаһарманына аударамыз, өйткені ол қала тұрғындарына көмектесу үшін ақырындап келе жатады.

Аудитория жанрлық фильмдер таныс бірнәрсені ұсынады деп күте тұра, одан жаңа бірнәрсені де талап етеді. Осылайша фильм өзінің жанрымен байланысты шарттарды қайта қарастырып немесе одан бас тарта

Кітап: Кино өнеріне кіріспе

Дәріс: Жанр

Дәріс авторы: Молдияр Ергебеков

алады. «Багси Мэлоун» (Bugsy Malone) – ересектердің ролін балалар сомдаған гангстер мюзикл. 2001: «Ғарыш Одиссейі» (Space Odyssey) фильмі ғылыми-фантастика жанрының біраз шартын бұзды: тарихқа дейінгі уақытта анықталған ұзақ секалдан бастап, классикалық музыканы алыс ғарыштағы әрекеттермен (оқиғалармен) синхрондай отырып, ғарышта қалықтап келе жатқан жұмбақ символдық эмбрионмен аяқтады.

Жанр шарттарын араластыру, түрлендіру немесе тіпті қабылдамау арқылы киногерлер көрерменді болжамдарын артқа қалдырып, фильмге басқаша қарауға мәжбүрлейді. Шарт пен инновацияның, танып-білу мен жаңалықтың өзара әсері жанрлық фильмдердің өзегі.

Жанр тарихы

Киногерлер шартпен жиі ойнағандықтан жанрлар үнемі өзгеріп тұрады. 1920 жылғы комедиялар 1960 жылғы комедиялардан өзгеше болуы мүмкін. Жанрлардың және субжанрлардың шарттары оқиға ізімен қайта жасалады және әртүрлі жанрлардың шарттарын араластыра отырып, киногерлер таңқаларлық жиілікте жаңа мүмкіндіктерді жасайды.

Жанрлардың пайда болуы

Көптеген фильм жанрлары шарттарды басқа медиа түрлерінен қабылдаудан басталады. Мелодрама театр қойылымдары мен «Том көкенең лашығы» (Uncle Tom's Cabin) сияқты романдардағы өткен шақта болған жағдайды анық көрсетеді. Комедиялардың түрі сахналық жеңіл әзілдерге (фарс) немесе күлкілі романдарға тиеселі болуы мүмкін. Мюзиклдер музыкалық комедияларға да, эстрадалық шоуларға да сүйенеді.

Оның үстіне, фильмдік орта қабылданған жанрды әрқашан өзгертіп отырады. Мысалы, батыс романдары кино өнері пайда болған XIX ғасырда-ақ әйгілі болған. Бірақ вестерндер 1908 жылға дейін фильм жанры болып есептелмеді. Неліктен кешеуілдеді? Вестерндерге ашық табиғат көріністері қажет еді. Фильмдердің уақыты ұзарып (15 минутқа дейін), студиялар актерларды келісім-шарт бойынша жалдай бастағандықтан киногерлер тұрғын жерлерді көбірек түсіруге ынталанған сияқты. Американың табиғат көрінісін пайдалана бастағаннан кейін шеғарамен байланысты оқиғалар пайда болып, вестерн тез арада әйгілі жанрға айналып кетті. Бұл сондай-ақ Құрама Штаттар фильмдеріне өсіп келе жатқан халықаралық нарықта бәсекелес болуға мүмкіндік әперетін әмбебап Америкалық жанрға айналды. Осылайша фильм жанрлары басқа өнер түрлері мен ерекше инновациялардан қабылдаған нәрселерін үйлестіре отырып өз тарихын жасап шығады.

Жанрға қысым жасайтын маңызды фактордың бірі –технология. Музыкалық фильмдер синхрондалған дыбыстың пайда болуымен анықталды. Киногерлерде шынайы емес жаратылыстар мен қиялдағы табиғат ландшафтын жасай алатын цифрлы құралдар болған кезде фэнтези мен ғылыми-фантастикалық фильмдер әйгілі болды. Цифрлы арнайы эффектілер де киногерлерге комикс суперқаһармандарына арналған фотореалистик әлемді жасауға мүмкіндік береді.

Қосымша ресурстар:

1. Ellis, Jack C. (1995). A History of Film. 4th Edition. Boston, London, Toronto, Sydney, Tokyo & Singapore: Allyn and Bacon.
2. Nowell-Smith, Geoffrey (1999). The Oxford History of World Cinema. Oxford University Press.
3. Pechter, William S. (1971). Twenty-four Times a Second: Films and Film-makers. New York. Evaston & London: Harper & Row Publishers.
4. Pirie, David (Ed.) (1981). Anatomy of the Movies. Inside the Film Industry: The Money, the Power, the People, the Craft, the Movies. New York: Macmillan Publishing Co., Inc.
5. Robinson, David (1974). The History of World Cinema. New York: Stein and Day Publishers.